

Gårdsnamnen i Ale, Alvik, Långnäs, Skäret och Västmark

Samtliga dessa byar har sannolikt ett gemensamt ursprung i den största byn Alvik. Därav den sammanblandning av byarnas hemmansnummer som man möter i äldre handlingar. Alla gamla gårdar bar också särskilda gårdsnamn – namn som ofta pekade bak på någon framträdande ägare eller något speciellt läge i naturen. Hur gamla är dessa namn och vilken typ av namn dominerar? Det är frågor som jag ska försöka besvara genom att undersöka byarnas stamhemman, d v s de hemman som åsattes egna jordeboksnummer år 1699.

Ale

Ale bokfördes i 1543 års jordebok under Alvik och bestod då av en gård med ”Lasse Finne” som enda åbo. Senare kom byn att föras under Långnäs och erhöll 1699 nr 3, 4 och 5 därstädes. Vid ungefär samma tid överfördes två hemman från Alvik, nr 24 och 27, till Ale där de så småningom erhöll nr 1 och 2. Ale fem stamhemman bär följande namn och är uppkallade på följande sätt;

1. ”Dåvis” efter David Pålsson (f 1667 d 1742)
2. ”Stjället” efter Jon Daielsson (f 1706 d 1777) inflyttad från Skellefteå
3. ”Njösch” efter Nils Nilsson (nämnd 1642-81)
4. ”August-Öhmesch” efter August Öhman (1800-tal)
5. ”Häsch” efter Hans Larsson (nämnd 1667-75)

Således fyra hemman uppkallade efter personnamn och ett efter ägarens ursprung. Tre namn har rötter i 1600-talet och ett vardera i 1700- respektive 1800-talet.

Alvik

Alvik bokfördes i 1543 års jordebok med hela 22 bönder, varav 1 i Ale och 3 i Långnäs. När vi möter byn i 1699 års jordebok finns där 26 hemman, som 1744 utökas med ytterligare ett stamhemman genom delning av det stora ”Klemis”-hemmanet nr 3. Av dessa stamhemman tillhör nr 24 och 27 Ale samt nr 25 och 26 Skäret. Egentliga Alviks 23 stamhemman bär följande namn och är uppkallade på följande sätt;

1. ”Bääck” efter gårdens läge i en backe, nu öde sedan länge
2. ”Lärs-Eisch” efter Lars Ersson (f 1616)
3. ”Klemis” efter Cemet Thomasson (1500-talet) eftersom vi vet att hans son Per Cemetsson kallades ”Klemis-borgarn”
4. ”Peell” efter Per Christmansson (f 1709 d 1790) delat ur nr 3 år 1744
5. ”Stäfan” efter Staffan Ersson (nämnd 1640-81)
6. ”Skreddars” efter Lars eller Nils Skräddare (1500-talet)
7. ”Mäsch” efter Måns Olofsson (1500-talet) eller Måns Olofsson Bryggare (f 1618 d 1680)
8. ”Mäss” efter Mats Joensson (f 1663 d 1741)
9. Äldre namn okänt
10. ”Kneot” efter Knut Knutsson (f 1656 d 1744)
11. ”Paal” efter Pål Larsson (f 1604 d 1659)
12. Äldre namn okänt
13. ”Teur” efter någon med namnet Ture (1500- eller 1600-talet)

14. "Lias" efter Elias Abrahamsson (f 1767 d 1833)
15. "Kristoffer" efter birkarlen Christopher Pålsson (första hälften av 1600-talet)
16. "Thäol" efter tolvmannen och skutskepparen Thore Jönsson (nämnd 1643-89)
17. "Lund" efter Per Persson Lund (f 1682 d 1760)
18. "Boogg" efter Nils Larsson Bagge (omkr 1600)
19. "Per-Isäks" efter Per Isaksson (andra hälften av 1600-talet)
20. "Nis-Ändesch" efter Nils Andersson (mitten av 1600-talet)
21. "Jösch-Åosch" efter Jöns Olofsson (f 1638 d 1747)
22. "Per-Ändesch" efter Per Andersson (slutet av 1600-talet)
23. "Bånd" med äldre namn "Ol-Jönsch" efter birkarlen Olof Jönsson (1500-talet) eller Olof Jönsson (f 1821 d 1893)

Således nitton hemman uppkallade efter personnamn, två där äldre namn är okänt och ett efter yrkestillhörighet samt ett efter naturläget. Fyra namn har rötter i 1500-talet, tretton i 1600-talet, tre i 1700-talet, två där vi inget vet samt ett efter naturläget, som kan vara gammalt.

Långnäs

Långnäs bokfördes i 1543 års jordebok med tre bönder under Alvik. När vi möter byn i 1699 års jordebok finns där tolv hemman, varav nr 1 och 2 består av Västmark, nr 3-5 av Ale och nr 6-12 av egentliga Långnäs. Egentliga Långnäs sju stamhemman bär följande namn och är uppkallade på följande sätt;

6. "Gålvåln" vilket står för gårdsvallen, från vilken utflyttning skedde på 1860-talet
7. "Mitjel" efter Michel Persson (nämnd 1654-75)
8. "Jäon" efter tolvmannen Joen Matsson (f 1630 d 1710)
9. "Leur" efter soldaten Hans Johansson Luur (nämnd 1684-170x)
10. "Lärs-Pesch" efter Lars Persson (omkr 1601-29)
11. "Per-Nösch" efter Per Nilsson (f 1751 d 1827) inflyttad från Rian i Nedekalix socken
12. "Ål-Jass" efter Olof Jakobsson (f 1725 d 1804) inflyttad från Skäret

Således sex hemman uppkallade efter personnamn och ett på andra grunder. Fyra namn har rötter i 1600-talet, två som legat öde 1698-1725 respektive 1696-1727 har rötter i 1700-talet och ett i 1800-talet, då det flyttades till Ale byarå och det äldre namnet sannolikt försvann.

Skäret

Skärets förste kända bebyggare, Storbjörn, finns nämnd under Alvik i 1543 års jordebok och från omkr år 1600 möter vi hans ättlingar på två gårdar därstädes. Sannolikt var någon av dessa även färjkarl på den färjeförbindelse som fanns där före 1600-talets mitt, då bro byggdes. När vi möter dessa i 1699 års jordebok så har dessa två hemman nr 25 och 26 under Alviks by. Dessa bär följande namn och har uppkallats på följande sätt;

25. "Per-Åosch" efter Per Olofsson Dahlbäck (f 1766)
26. Genom delning av stamhemmanet omkr 1770 mellan bröderna Olof Hansson (f 1745) och Nils Hansson (f 1739) uppstod gårdarna "Ol-Häscht" och "Nis-Häscht", vilket som representerar den äldsta gården är inte helt klarlagt.

Således ett hemman uppkallat efter personnamn och ett där äldre namn är okänt.

Västmark

Västmarks förste bebyggare är sannolikt den "Nils Månsson i Treske" som omtalas under Alvik 1591-92. Sedan återfinns vi honom under Långnäs och ibland under benämningen "Ahlerumpan". När vi möter byn i 1699 års jordebok så åsätts byns två hemman som Långnäs nr 1 och 2. I kyrkliga handlingar uppges byns innevånare vara boende i "Wäst på marken", ett namn som senare blev Västmark. Byns två stamhemman bär följande namn och har uppkallats på följande sätt;

1. "Oppigåln" efter läget på en backe ovanför sjön (sannolikt 1600-talet)
2. "Häsch-Pesch" efter Hans Petter Persson (1778 d 1853)

Således ett hemman uppkallat efter personnamn och ett efter naturläget. Det sistnämnda har sannolikt sina rötter i 1600-talet och det senare härrör från tidigt 1800-tal.

Syntes

<i>By</i>	<i>Personnamn</i>	<i>Naturläge</i>	<i>Övrigt</i>
Ale	4		1
Alvik	19	1	3
Långnäs	6		1
Skäret	2		
Västmark	1	1	

<i>By</i>	<i>1500-tal</i>	<i>1600-tal</i>	<i>1700-tal</i>	<i>1800-tal</i>	<i>Okänt</i>
Ale		3	1	1	
Alvik	4	14	3		2
Långnäs		4	2	1	
Skäret			2		
Västmark		1		1	

Således överväger antalet personnamn som namngivare mycket markant med 32 av 39 namn. De flesta gårdarna, 24 av 39, verkar dessutom ha namngivits under 1600-talet. De 8 gårdar som namngivits under 1700-talet beror vanligtvis på att en ny släkt trätt till som ägare på hemman som länge legat öde.

Anders Sandström
April 2016